

ТАМО ГДЕ УВЕК ИМА ПОСЛА И ГДЕ СЕ МОРА РАДИТИ С ИЗВЕСНИМ СИСТЕМОМ

РАЗГОВОР С ДРАГАНОМ СТОЛИЋ

УДК: 02:929 Столић Д.(047.53)

Драгана Столић, дипломирани информатор саветник, доктор филолошких наука, пуних 27 година ради у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“, претежно у Одељењу за научне информације. Дипломирала је, магистрирала и докторирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Током радног века прихватала се многих послова и учествовала у различитим активностима, често удаљеним од основне делатности информатора. Организовала је изложбе праћене каталогом, објављивала је радове и приређивала монографске публикације, држала је презентације и учествовала на домаћим и међународним конференцијама. Узимала је учешћа у међународним Темпус пројектима, чији је координатор била Универзитетска библиотека, потом и у Еразмус пројектима које је спроводио Универзитет у Београду. Аутор је и неколико домаћих пројеката које је подржало Министарство културе и информисања. Држала је различите врсте обука за специфичне групе корисника, а од 2014. креирала је и спровела већи број акредитованих семинара. Била је

члан више радних група у библиотечно-информационој делатности, као и при Универзитету у Београду, где је учествовала у формулисању платформе за отворену науку. Задужена је за контролу и управљање Дигиталним репозиторијумом Универзитета у Београду PHAIDRA, који је успостављен у Библиотеци 2011. године. Потпредседница је Управног одбора Библиотеке, чији је члан већ два мандата, и председница је Матичне комисије за стицање виших стручних звања. Тренутно је задужена за спровођење поступка провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду и на Универзитету уметности у Београду, док је, по извршеном поступку набавке лиценци за потребе свих универзитета у Србији, у чему је од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја била ангажована као члан комисије, свој едукативни рад проширила и на остале универзитете у Србији.

Чак и овако уопштен и кратак, приказ активности указује на значајан професионални ангажман који је искорачио из основне, свакодневне делатности. Вођење разговора нам је из тог разлога изазов, јер је потребно прегледно покривати различити број тема и питања, посебно стога што су се неке од активности одигравале, и још увек се одигравају, паралелно. Приликом припрема, на нашу недоумицу како организовати разговор који би обухватио све, колегиница Столић је предложила да кренемо од самог почетка, служећи се методом асоцијација: наредне теме ће се саме надовезивати на претходно речено. Одлучили смо да тај савет послушамо.

Драга колегинице, а за потребе овог разговора ћемо једна другој персирајти, у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ почели сте да радите 1995. године најпре у Одељењу за научне информације и рефералну делатност. Како Вам из ове персијективе изгледа тај први сусрет с овом установом?

Као долазак у природно, притом добро познато окружење. Наиме, као студент на Групи за југословенске књижевности и општу књижевност Филолошког факултета, групи која је више пута мењала име, била сам током свих година студија члан неколико библиотека, па и Универзитетске. То је напросто било нешто што се подразумевало, а што се није променило до данас: студентима књижевности библиотека мора бити место које редовно посећују. Од велике помоћи је било и то што сам на трећој години студија похађала библиотекарство као изборни предмет и полагала испит код професорке Десанке Стаматовић. Почетак рада у овом одељењу, у чијем саставу је и лисни каталог у којем сам толико често боравила током студија, мени је изгледао само као ново поглавље истог романа. Врло брзо сам се снашла и разумела шта корисници од мене очекују. Руководилац Одељења за научне информације била је др Стела Филипи Матутиновић која је инсистирала на непрекидном учењу, усавршавању и упознавању нових извора информација.

Присећам се колико су корисници били више присутни у Библиотеци, управо у тој просторији. Електронски каталог је постојао, али тек шест година и највећи део информација крио се још увек у лисним, па и штампаним каталозима. Универзитетска библиотека је израђивала неколико лисних алфабетских каталога: до 1963. године, који је подељен на азбучни и абецедни, а од 1963. обједињени алфабетски с латиничном одредницом. У истом одељењу налазио се и стручни каталог, с публикацијама подељеним по областима, онако како је та подела постојала на Београдском универзитету, а у овом каталогу посебно је издвојен стручни каталог докторских дисертација.

Било ми је веома драго што радим у том одељењу, где је динамично и променљиво и где је неопходно поседовати вештину комуникације и способност сналажења како би се кориснику брзо одговорило на свако, понекад и прилично збуњујуће питање. Моје средњошколско образовање било је везано за новинарски смер у Дванаестој београдској гимназији, и управо је рад у Научним информацијама личио на њега: информатор је човек који је, попут новинара, посредник између извора информација и заинтересованих корисника. Задатак му је да познаје све расположиве изворе информација и да корисника упути на оне који му могу бити значајни. Иако су неке од тих информација биле само техничке природе и сводиле се на начин наручивања књига, неретко су искрсавале и далеко захтевније које су тражиле знање, учење и самоиспитивање.

Посебан изазов овог посла, морам да додам и тешкоћа, била је управо непредвидивост. Колико ће корисника доћи и шта ће тражити није било могуће, осим у најгрубљим цртама, на пример у време испитног рока, предвидети. Дешавало се да корисник не зна сасвим прецизно шта му је потребно, или има погрешну представу о томе, па тек после разговора постаје јасније на које изворе треба да буде упућен.

Поред каталошких информација, рад Одељења је обухватао и међубиблиотечку, страну и домаћу, позајмицу, затим израду библиографија цитираних радова на захтев истраживача и најзад претраживање електронских извора, који су тада, у другој половини 90-их били на CD-овима. Претраживање база као што су *Science Citation Index*, *Books in Print*, *Ulrich's*, *LISA*, претраживање електронског речника *Robert Electronique* било је за мене, дипломираног филолога, готово равно чуду, али уједно, то сам одмах осетила, и врло занимљиво. Рад информатора подразумевао је познавање поделе по научним областима, широко схваћеним, на: природне, техничке, друштвене и хуманистичке науке. Иако сам „припадала“ хуманистичким наукама, динамика и потребе посла нису дозвољавали тако строга ограничења, па сам помагала и корисницима из биомедицинских и других сродних наука. Данас, с вишегодишњом традицијом Катедре за библиотекарство и информатику ова врста општег приступа, односно неопходност

да библиотекар познаје технике и начине претраживања информација, те тако има универзалан, свеприменљив одговор на захтеве корисника, више је него видљива, а ја сам то тих година и сама уочавала.

Научне информације су се након неколико година, пратећи развој и промене у библиотечко-информационој делатности, нужно мењале, да би се 2008. године одељење поделило у сегмент који обухвата каталожке информације и међубиблиотечку делатност и Одељење за научне информације и едукацију у којем сада радим. Ово одељење, чији је руководилац Александра Поповић, израђује библиографије цитираних радова, спроводи различите видове обуке за кориснике, помаже корисницима у коришћењу комерцијалних извора доступних преко Конзорцијума за обједињену набавку (Кобсон), као и оних у слободном приступу, пружа друге врсте обука релевантних за научноистраживачки рад, као што су вредновање научних радова, категоризација научних часописа и сл.

С друге стране, приступ каталожким информацијама значајно се променио. Корисници сада најпре користе електронски каталог, а преко сервиса „Моја библиотека“ у оквиру система COBISS могу и од куће да наруче публикације које их потом чекају на пулту. Електронски каталог преко чувених терминала давно није у употреби, системи се развијају, усложњавају, пре свега да би корисницима олакшали пут до публикације. Ретроспективни унос фонда, затим и пројекат скенирања лисног каталога (доступан на <https://webapp.uibk.ac.at/alo/cat/startpage.jsp>) имали су за циљ да се и подаци о старијим публикацијама, пристиглим у нашу библиотеку пре увођења електронског каталога 1989. учине доступним онлајн. Сервиси који су били на дисковима, те је корисник могао само у библиотеци да их претражује, сада су, преко Кобсона такође доступни на интернету. Ствари се мењају, морамо и ми, али на паметан, конструктиван начин.

Како видиш те промене, у ком правцу треба да иду? Који су главни покретачи промена? Како се мења улога библиотекара?

Иако су промене очигледне, врло убрзане, и можемо их очекивати и у будућности, волим да размишљам о ономе што се не мења: библиотекар који стоји између корисника и оног мноштва публикација и информација које су том кориснику потребне. Да ли он може и мимо библиотекара те информације да пронађе? Одговор јесте потврдан, али такав приступ, уверена сам, крије многе замке. Преплављеност информацијама лако доводи до њихове инфлације, а квантитет не значи нужно квалитет. Организација и структура једне институције каква је Универзитетска библиотека, највећа научна библиотека у земљи, матична за универзитетске и високошколске библиотеке у централној Србији, системи које она одржава и подржава а који понекад делују статично и неприлагодљиво, с друге стране су гаранција контроле квалитета и стручног надзора у нашем непрекидном послу

прикупљања, обраде и давања на коришћење трагова стваралаштва. Ти моменти нису за сада ничим надомештени.

О променама и перспективама можемо да говоримо с више аспеката, али сада бих хтела да напоменем да се скокови у променама најочигледније постижу кроз организацију и реализацију пројеката, с тим што бих одмах да додам нешто врло важно: прави, смислени и дугорочно одрживи искорак могућ је само ако се ти пројекти природно надовезују на основну делатност, која кроз пројекте може јасно да види своје унапређење.

Имала сам срећу да сам посредно или непосредно учествовала у реализацији два међународна Темпус пројекта.¹ Док су у првом постављени темељи Виртуелне библиотеке Србије, у другом, у којем сам учествовала много активније, успостављен је, између осталог, први Дигитални репозиторијум PHAIDRA у којем се од тада, тачније од 2012. године, систематски и континуирано депонује електронски примерак докторских дисертација одбрањених на Универзитету у Београду.

Репозиторијуми су део будућности коју видим за библиотеке, и драго ми је да је наша била међу првима која је овакав систем увела. Реч је о систему који није само пука колекција дигиталних докумената, већ је намењен дугорочном чувању, организацији и преношењу електронских докумената у друге системе. Репозиторијуме обично поредим с магацинима, односно нашим складиштима књига: они јесу нека врста електронских магацина који морају да буду „грађени“ у складу с одређеним стандардима (од шеме метаподатака до питања ауторског права). Иако корисници сами приступају том магацину, понекад и сами депонују (кроз систем самоархивирања), иза њих увек стоји институција као неопходна техничко-организациона подршка.

Репозиторијуми се у овом тренутку налазе у средишту неколико кардиналних праваца општег развоја од којих сви имају везе с библиотекама: прво, они испуњавају сада већ елементарну потребу корисника да одмах, „на клик“, дођу до траженог документа у целини, потом, они чине техничку основу платформе отворене науке као нарастајуће и све доминантније идеје у светској науци, и најзад, они омогућавају мањим библиотечким срединама да, као што су на пример библиотеке научно-истраживачких института, где је прилив публикација у папирном облику смањен или је готово сасвим ишчезао, имају своју, веома живу, електронску библиотеку. И да не заборавимо, репозиторијум PHAIDRA био је успостављен с намером да омогући наставницима и сарадницима Универзитета у Београду презентацију и видљивост њихових резултата, и ту улогу је задржао до данас.

¹ Реч је о пројектима „Изградња кооперативне мреже академских библиотека у Србији за универзитете у Београду, Нишу и Крагујевцу“ („Building a Cooperative Academic Library Network in Serbia“, 2002–2004) и „Нови библиотечки сервиси на универзитетима Западног Балкана“ („New Library Services at Western Balkan Universities“, 2010–2012). (Прим. М. Б.)

Презентабилност једне научноистраживачке установе практично се теже на оваквим системима, посебно стога што управо они омогућавају да се сачувају и учине видљивим и они материјали обично невидљиви за класичну библиотечку обраду, као што су препринт верзије радова, скупови података или различити примери тзв. сиве литературе. У ову врсту грађе, умножену али не и издату, спадају и докторске дисертације којима је, као што је речено, овај репозиторијум код нас у највећој мери намењен.

То нас доводи до других пројеката које сте покрећали. Да ли су се они бавили докторским дисертацијама или сте желели да обухватите и неке друге материјале? Да ли сматрате да је фокус на докторским дисертацијама оправдан?

Искуство с међународним пројектом и коришћењем репозиторијума PHAIDRA јесте довело до даљег размишљања на тему докторских дисертација као посебно драгоцене колекције коју чува Универзитетска библиотека. Иако је депозитна за дисертације настале само на Универзитету у Београду, наша библиотека поседује и дисертације одбрањене на другим универзитетима у земљи и, у мањој мери, стране штампане докторске дисертације. Истраживање ове врсте грађе довело је 2014. године до покретања пројекта под називом „Дигитализација докторских дисертација одбрањених до 1941. године: дисертације научника из Србије одбрањене на страним универзитетима и дисертације са Београдског универзитета (1905–1941)“ који је подржан од стране Министарства културе и информисања. Као резултат овог пројекта настале су две посебне колекције дисертација: једна је видљива у репозиторијуму „Докторске дисертације српских научника одбрањене у иностранству“ (на адреси inoteze.unilib.rs под системом Омека), а друга група, оних које су брањене на Београдском универзитету до 1941. године, интегрисана је с колекцијом текућих дисертација које се депонују у репозиторијум PHAIDRA од 2012. године преко подсистема Етезе (eteze.bg.ac.rs). У репозиторијуму, како га колоквијално зовемо – Инотезе, могу се пронаћи дисертације Михаила Петровића Аласа, Михаила Пупина, Јована Скерлића, Војислава Јовановића Марамбоа, Александра Белића и многих других, које су брањене на страним универзитетима, али чији су се творци, по стицању највишег академског звања, враћали у Србију, или, ако су остајали у иностранству, нису губили везу с домовином, попут Михаила Пупина. С друге стране, овој колекцији могу да се придруже, и с великим поносом могу да кажем да се то и десило у неколико случајева, дисертације наших живих научника, који су своје докторате одбрањили на страним универзитетима и уз чије допуштење смо ове радове дигитализовали и учинили видљивим.

Готово истовремено с реализацијом овог пројекта започела је ретроспективна дигитализација дисертација које су на Универзитету брањене

пре 2012. године, те према томе нису обавезно депоноване и у електронском облику. Због ауторског права овај начин креирања једне колекције морао је да укључи сагласност аутора дисертације односно носиоца ауторског права. Стога је овај подухват назван „Дигитализација дисертација на захтев корисника“ и подразумевао је да корисник попуни електронски захтев са сајта Библиотеке, придода одговарајуће изјаве (сагласности да његова дисертација може да буде умножена и стављена у отворени приступ), па библиотека скенира примерак који се налази у њеном фонду и ову дисертацију прикључи осталим у Репозиторијум.

До сада је на овај начин дигитализовано око 200 дисертација, од којих је најстарија из 1963. године. Да ли је овај приступ добар? Другог начина нема када је реч о дисертацијама за које нису истекла ауторска права. Да би се омогућило опсежније и брже дигитализовање, морале би да буду донете неке друге одлуке или законски оквири који би пружили основ за тај подухват.

Оно што, међутим, сматрам посебно вредним, и што морам још једном да нагласим, јесте чињеница да су и Инотезе и ретроспективна дигитализација отворени системи који могу непрекидно да се развијају и допуњавају. Њихове могућности, попут очувања и повећања видљивости њихових дела (или, ако је реч о наследницима, дела њихових родитеља), стално стоје на располагању корисницима и њиховим потребама. Реч је, дакле, о некој врсти услуге, која је у овом случају потпуно некомерцијална, али нам показује да, поред чињенице да корисници до информација могу да дођу мимо библиотеке, ипак не могу без ње да испуне потребу да своје дело учине претраживим у електронском окружењу и, што је још важније, да га учине делом неке важне националне колекције.

Шта уочавам као проблем? Према мом искуству, упознатост јавности и потенцијалних корисника с могућностима које ови нови сервиси пружају. Недостаје и материјална подршка државе да се процес прикупљања дисертација које су наши људи одбранили у иностранству, међу њима и оних аутора који су важне фигуре наше науке, уметности и културе, настави и да ова дела постану доступна нашој јавности. Наиме, наставак пројекта дигитализације дисертација био је предвиђен за 2015. годину, и требало је да обухвати све дисертације брањене пре свега у Немачкој, које је проучавала и прецизно пописала проф. др Љубинка Трговчевић. Поред тога, намера је била да се прикупе и дисертације с Београдског универзитета које не поседује Универзитетска библиотека, а расуте су по другим институцијама. Овај предлог је, међутим, остао без неопходне материјалне подршке. Припремајући се за тај пројекат, видели смо да многе немачке библиотеке поседују у својим фондовима дисертације наших људи, али те публикације се не могу наћи код нас. Немачке библиотеке су могле да пошаљу скениране примерке уз материјалну надокнаду. На крају, један део

намераваног је ипак учињен, захваљујући помоћи из иностранства (када је библиотека у Лајпцигу послала неколико дисертација гратис), и захваљујући, рецимо, Библиотеци Правног факултета која је допунила нашу колекцију предратних дисертација. Као што је рекла проф. Трговчевић у предавању поводом пројекта, иза оваквих намера да се сакупе дела наших људи браћена на другим универзитетима, мора да стане држава. Мени је веома драго што су темељи у том смислу постављени.

Поменули сте ауторско право. Већ више година држите семинар посвећен ауторском праву. Ошкул дипломирани филолози у правним иштањима? Да ли Вам је био проблем да ову материју савладаше?

Радећи на пројекту дигитализације старих дисертација наишла сам на многе потешкоће, управо зато што сам у први мах ауторскоправну проблематику мимоилазила. Делимичне информације до којих сам долазила и успутна објашњења, како се показало, могу само да збуне и наведу на погрешан пут. Шта сме, а шта не сме да се умножи, да ли заиста старе дисертације могу слободно да се дигитализују и поставе у отворени приступ, све су то питања која су се отварала и разумела сам да се, ако се правилно не савладају, лако може десити да кршимо ауторско право. Стога сам морала да се обухватно и систематски позабавим овим питањем, односно да се ставим у улогу студента који полаже предмет ауторско право на Правном факултету.

Овом материјом се у нашој Библиотеци претходних година бавило више колегиница, пре свих Стела Филипи Матитиновић, затим Маја Ђорђевић, али најпотпуније др Татјана Брзуловић Станисављевић, те смо нас две током 2015. заједнички кренуле у обраду ове материје. Пошто је од 2014. године започела реализација програма стручног усавршавања, односно акредитованих семинара, креирале смо програм семинара и аплицирале на конкурс за 2016. годину. То је, дакле, био још један од акредитованих семинара у којима сам била аутор и реализатор. Кад их већ помињемо, дозволите да наведем још неке семинаре у чијем сам осмишљавању и реализацији интензивно учествовала: *Гуил за библиотекарске, Библиографски алати: EndNote и Mendeley, Библиометрија и научни часописи, Дигитални рејозиторијуми у библиотечко-информационој делатности*.

Пошто је програм акредитован, започеле смо врло садржајан, а рекла бих динамичан и прилагодљив семинар, који је код колега наишао на велико интересовање. Само прве године семинар смо држале укупно 15 пута, за више од 300 полазника. Реакције наших колега из различитих типова библиотека посебно су ми драге: то су биле похвале што смо материју, која на први поглед делује сувопарно и досадно, учиниле приступачном и занимљивом.

Семинар смо акредитовале још два пута с модификованим програмима (*Ауторско право у БИД: повреда права и појам плагијата, Ауторско право у БИД: ауторско дело и интернет*). Пошто нас је ситуација с коронавирусом зауставила у даљим реализацијама, ове године планирамо да наставимо рад, надамо се уживо као и пре короне, али можда и у електронској форми која је сада постала још једна, често zgodna, могућност.

Сматрам да ауторско право остаје и даље пратилац наших библиотечких послова, те да ова тема још није исцрпљена. Наставци семинара које сам поменула показали су колико се ова тема грана, шири и непрекидно мења. Очекују се измене Закона о ауторском праву, а досадашња искуства с новим Нацртом, који смо имали прилике да видимо, само потврђују потребу да библиотеке буду опрезне и будне, непрекидно присутне у проблематици која може и те како да се одрази на наш свакодневни рад. О новом Нацрту ће још бити речи, оно што се може очекивати јесу измене у складу с европском легислативом, а једна од значајних је коначно увођење тзв. „дела сирочића“ или дела недоступног носиоца ауторског права. Непостојање овог института у нашем правном систему онемогућило је у великој мери процесе дигитализације и сходно томе заштите библиотечког материјала.

Важно је истаћи да смо колегиница Брзуловић Станисављевић и ја и даље „студенти“ овог предмета: пратимо, читамо, учимо и у сваки семинар уносимо оно што смо у међувремену сазнале. Већ током трајања једног акредитационог периода биле су очигледне новине и модификације садржаја. И надаље ће сваки „update“ бити део семинара. Наравно, филолог није правник, али је морао да урони у материју силом прилика. Начело доживотног учења, које тако често помињемо, мени је више него блиско.

Познавање ауторског права показало се као кључно за још један сегмент мог рада: обуку докторанада. Помогло је да се уклопи још једна коцкица у укупан мозаик знања који библиотека може да пружи.

Од 2015. године зајочели сте континуирану обуку докторанада. О каквој обуци је реч и зашто сматрате да је то важно? Зашто баш докторанди? Да ли обука има везе с постојећом провере оригиналности дисертација који се у Библиотеци сироводи од 2018. године?

Као што сам рекла, 2008. године је дошло до реорганизације и дотадашње Одељење за научне информације је подељено, а едукација је постала саставни део назива новоуспостављеног одељења. Од 2011. када сам после одсуства наставила да радим у том одељењу учествовала сам у многим обукама за различите типове корисника, као што су студенти свих нивоа студија, професори, истраживачи. Заједно с колегиницама сам одлазила на факултете и институте, не само у Београду. Теме наших презентација обично су обухватале расположиве комерцијалне и некомерцијалне изворе информација, технике претраживања и друге алате корисне за научно-

истраживачки рад. Како бисмо корисницима олакшали систематизацију ових стручних знања, али и да бисмо нама обезбедили помоћ у презентацији ове материје препуне детаља, која се непрекидно и све убрзаније мења, користили смо платформу *Libguides* као једноставан и прегледан начин креирања библиотечких водича за кориснике, који се лако допуњава и мења. Како то изгледа може се видети на страници <https://unilib.libguides.com/>. Ја сам креирала два водича општег типа који, вероватно због тога што се баве универзалним питањима важним за студирање и научни рад, имају највише прегледа: *Претрживање информационих извора – како пронаћи литературу* и *Цитирање литературе и библиографски алати*.

Едукација корисника је нешто чиме сам се бавила буквално од првог дана рада у Библиотеци, јер и кратко објашњење о томе како се користи лисни каталог као информациони извор, како се попуњава реверс и зашто је важна сигнатура, спадају у некакву обуку. Становиште да су докторанди, нарочито за једну универзитетску библиотеку, значајна циљна група кристалисало се постепено, управо кроз реализацију пројеката који су били везани за завршне радове докторских студија, односно за докторске дисертације.

Истовремено кад је формиран репозиторијум PHAIDRA и када је почео поменути систематски унос дисертација 2012. године, Универзитет у Београду је донео један број упутстава о форми ове врсте завршног рада, елементима које треба да има и сл. Наравно да су та упутства постојала и раније, али у новом, дигиталном окружењу све је отвореније, транспарентније и директније повезано, да не кажем линковано. С репозиторијумима, наиме, и сами корисници постају креатори библиотечких садржаја, па тако обавезни елементи докторске дисертације (сажетак, кључне речи) постају метаподаци.

Обавезним уносом електронске верзије дисертације у Репозиторијум уведена је још једна, највећа промена коју је ретко ко разумео. Наиме, приликом предаје свог завршеног рада, студент докторанд мора да попуни и три изјаве од којих трећа, тзв. изјава о коришћењу, садржи лиценце *Креативне заједнице (Creative Commons)* од којих једну треба да изабере, како би означио под којим условима ће његова дисертација моћи да се користи када буде видљива у онлајн окружењу. Мутно познавање ауторског права и потпуно непознавање смисла и значења овог међународног стандарда и лиценци као облика ауторскоправних уговора довели су у пракси до проблема и неразумевања. Само ово питање је могло бити довољно за покретање континуиране обуке докторанада на којој би се, између осталог, ове недоумице ауторскоправног карактера разјасниле.

Обука докторанада, коју сам започела 2015, одржана је око 50 пута и присуствовало је око 700 докторанада. Обухватала је теме као што су: форма докторске дисертације, неопходни елементи, смисао и значење

изјава које чине део дисертације, односно лиценци. Поред тога, на обуци се говорило и о процедури од тренутка предаје дисертације до њене одбране коју докторанд не види, али чије су трајање и главни ток њему важни. Најзад, предочава се и улога Библиотеке у том процесу, када коначно одбрањена дисертација долази из Ректората у Библиотеку како би била депонована и приказује се како се информације о дисертацији преносе даље на друге portale и системе, када одбрањена дисертација постаје и сама извор информација за друге, будуће радове. Како је обука била врло жив и флексибилан процес, уочено је да докторанде интересују и друге теме, па су додатно организоване и радионице на којима се говорило о сервисима Кобсона или о библиографским алатима.

Како искуство говори, гори од нетачних података јесу делимични подаци: понекад корисник познаје само део процеса, што може да изазове додатне неспоразуме. Обука докторанада имала је за циљ интеграцију више сегмената у једну сагледиву целину како би се разумеле природа и логика једног универзитетског процеса. Било је веома занимљиво видети студенте различитих факултета, па и различитих универзитета, који су долазили и размењивали искуства, увиђајући да у том процесу, у којем се прекаљују као истраживачи, нису усамљени.

И то нас доводи до одговора на ваше питање *зашто докторанди?*, који је заправо врло једноставан: зато што су они спона између школског система, односно студија и истраживачког искуства, а ова два аспекта – наставни и научни – јесу најдиректније предмет интересовања Универзитетске библиотеке. Као завршни рад највишег нивоа школовања, докторске дисертације су и научноистраживачки радови монографског карактера, који доносе ново знање и у том смислу представљају велики тест научне компетенције. Управо тај интегративни моменат међу докторандима, који су и студенти и нужно истраживачи, јесте разлог зашто су они значајна циљна група која поставља посебне захтеве за Библиотеку. Најзад, и самој Библиотеци, која чини једну од карика у систему обраде, чувања и презентације докторских дисертација је у интересу да креатори тих дела разумеју на прави начин формалне и техничке захтеве који се пред њих постављају, те да препознају улогу Библиотеке у том процесу. Верујем да свака библиотека, без обзира на то да ли је јавна или високошколска, може да идентификује такве, посебно важне циљне групе, да их обухвати и да према њима усмери своје активности.

Кад смо већ код препознавања, то ме доводи до другог процеса који сте поменули – провере оригиналности дисертација. Средином 2018. године Универзитет у Београду је донео Правилник о поступку провере оригиналности докторских дисертација, који одређује да процедура прегледа и оцене завршених дисертација, коју је технички подржао Рачунски центар Универзитета и посебно колегиница Биљана Косановић, садржи још један

корак који обухвата софтверску проверу у Библиотеци и чији се резултати достављају менторима. Особа задужена за реализацију ове провере сам ја, а овај немали посао, који је подразумевао проверу скоро 2000 дисертација од октобра 2018. године, по мом дубоком уверењу, веома је важан за нашу установу из више разлога. Наиме, поступак провере дисертација коришћењем система *Ithenticate* истакао је више библиотечких улога истовремено: Библиотеку као сервис информација релевантних за наставни и научни рад на нашем, заиста врло великом Универзитету, у чији састав улази 31 факултет и 11 института, затим позиционирање Библиотеке као подршке овом раду и, неизбежно, кроз низ обука, и лоцирање Библиотеке као информационо-едукативног центра за читаву универзитетску заједницу. Што се мене тиче, то је још један део поменутог мозаика који се логично уклопио са свим оним што сам претходно радила и започела – и с депоновањем дисертација у електронском облику и с питањем ауторског права.

Како је ова активност узела маха, корисници су постављали питања о могућности провере других радова који нису докторске дисертације, па је Библиотека, подстакнута тиме, 2021. године увела још једну услугу – проверу оригиналности докумената, о чему постоје детаљне информације на нашем сајту. Говорили смо о надовезивању, ето још једног примера.

Истакли сте позиционирање Библиотеке као сервиса Универзитета у Београду. Зар Библиотека није део тог Универзитета и зашто је пошребно то посебно наглашаваши? Како видите место и улогу ваше Библиотеке, а и библиотека ујошше у заједници? Како видите будући однос Библиотеке с Универзитетом?

Истина је да се Универзитетска библиотека налази у врло специфичном положају, што може деловати као отежавајућа околност, али ја волим да мислим како се то може претворити у предност. Наиме, пошто је она високошколска библиотека, њена основна делатност се финансира средствима Министарства просвете, науке и технолошког развоја, део је високошколске установе и на њу се примењују уредбе овог ресора. С друге стране, на њу се примењује, наравно, и Закон о библиотечкој делатности који је донело Министарство културе. За домен просвете могуће је да нисмо довољно у настави, за домен културе смо можда сувише у науци и образовању. Дешава се, нажалост, да зараде запослених, нарочито када је реч о вишим стручним звањима, нису препознате у уредбама за високо образовање, те се разликују у односу на исте послове у култури, што је лоше и штетно, и искрено се, посебно јер сам стари синдикалац (у једном периоду сам била члан одбора, потом и председник те организације), надам да ће у времену које долази, с каталогом радних места, такве нелогичности бити отклоњене.

Јасно је да улоге различитих типова библиотека нису исте, као ни организација њиховог рада, планиране активности и сл. Међутим, те разлике су секундарне у односу на примарну улогу коју све до једне имају, а то је да буду окренуте према корисницима из своје средине и да одговоре на њихове потребе за информацијама и публикацијама. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ примарно је окренута академској заједници, али је оставила простор и за друге кориснике, као и јавне библиотеке (запослене, незапослене, пензионере и др.). На то не треба гледати као на препреку или проблем, већ као на обogaћење њене улоге и као предност да прихвати и друге заинтересоване групе којима жели да пружи могућност учења и усавршавања.

Положај Библиотеке видим пре свега и увек под окриљем Универзитета, што не доживљавам као спутавајући или ограничавајући фактор, већ као гаранцију аутентичности и чврстине. Просто речено, када знамо шта смо, шта је наша основна делатност и где припадамо, лако можемо да изађемо из тог оквира како бисмо помогли другима. Таква улога стручне помоћи и надзора највише је видљива кроз нашу матичност над високошколским библиотекама у Србији, без Војводине и Косова, али и кроз укупан рад. На крају крајева и кроз сарадњу с многим јавним библиотекама, где су, рецимо, поменути акредитовани семинари, нарочито онај о ауторском праву, један од најјаснијих примера.

Синергија елемента просвете и културе видљива је, на пример, и кроз различите изложбе које се код нас организују, углавном посвећене јубилејима и неретко, што сматрам врло значајним, организоване у циклусе (као што су циклуси мојих колегиница из Одељења набавке, Вуке Јеремић, Драгане Михаиловић и др., „Класици светске књижевности“ и „Великани филозофских наука“). То ме наводи да поменем и изложбе које сам припремала, а које јесу у вези с темом коју смо начели – односом Библиотеке према Универзитету.

Али допустите да се кратко вратим на почетак. Већ прве године мог рада, сасвим случајно, и несвесна количине посла, „упала“ сам у рад на припреми једне изложбе посвећене филму јер је било реч о стогодишњици ове уметности. И тада, поред недовољно искуства, желели смо да оваква изложба о популарној уметности добије универзитетски печат, па смо је насловили као историју, теорију и критику филмске уметности, представљајући људе као што су Душан Стојановић, Бошко Токин или Славко Воркапић, и излажући прву књигу о филму код нас. Од других изложби могу да издвојим оне које су се бавиле везама наше културе с другима (циклус *Ми и други*), али све то је било увод у систематичан рад на циклусу *Легенде Београдској универзитетској* који је осмислила и покренула колегиница Марија Вранић Игњачевић.

Циљ овог циклуса био је да се представи живот и рад оних професора универзитета који су иза себе оставили импозантне научне резултате, али

који су разноликошћу и богатством свог рада обогатили и друге делатности. Таква изабрана личност била је представљена кроз читав програм: изложбу праћену каталогом, серију предавања и коначно кроз зборник с ауторизованим излагањима.

Прва представљена личност био је Михаило Петровић Алас, потом су следили Аница Савић Ребац, Александар Ђ. Костић, Веселин Чајкановић, Хуго Клајн, Веселин Матић, Александар Дероко. До сада су изашле две свеске зборника, али је посебно важно што је овај концепт отворен, јер има још много професора универзитета који би могли да буду представљени на овај начин, и ја се надам да ће рад колегинице Вранић Игњачевић бити у неком тренутку настављен.

Лејенге су била нека врста универзитетског самопрепознавања и прилог историји Универзитета кроз живот његових стваралаца. Прошле 2021. године желели смо да на још један начин, изложбом *Књигохранилиште Универзитета у Београду: њочеци*, обележимо значајан јубилеј, који је такође директно везан за Универзитет. Ова изложба, подржана од стране Секретаријата за културу града Београда, била је посвећена стогодишњици оснивања и почетка градње наше Библиотеке, обухватајући период од 1921. до 1926. године. Заједно с колегиницама Светланом Пуцаревић, Јасном Чанковић и Србиславом Шаховић Мишић, као и колегама Николом Марковићем и Матеом Милошевићем, после више година, поново сам се посветила припремању једне изложбе, у нешто другачијим околностима, под рестриктивном начином рада због пандемије, али сам изузетно задовољна што је изложба ипак наишла на одјек и што је припремљен репрезентативан каталог. Драго ми је и што је у јавности одјекнула та лепа кованица „књигохранилиште“, што желимо да постане наш знак препознавања. Иначе, ова реч се јавља у натпису који се налази у холу наше Библиотеке и који је постављен непосредно пред њено свечано отварање 24. маја 1926. године. Да будем искрена, постоји идеја да се такође формира циклус под овим „заштитним знаком“ који би обухватио неке делове историје Библиотеке.

Не могу да одолим а да не издвојим један део овог каталога. Иако су изашла из временског оквира који је представљен (1921–1926), у каталогу су по први пут објављена писма нашег првог управника Уроша Џонића, која је он 1928. године слао колегиници Милицы Војиновић из Лајпцига, где је био на важном задатку набавке књига из средстава репарације за потребе наше и других библиотека на Универзитету. То су врло непосредна, чак дирљива сведочанства која нам у кратким, али врло изражајним цртама осликавају овог посвећеника који је, постајући управник овакве установе, морао да буде и организатор, рачуновођа и домаћин. „У Библиотеци увек има посла и мора се радити са извесним системом,“ писао је тада Урош Џонић, иначе професор универзитета, писац, библиограф, преводилац, показујући да је разумео боље него многи други саму срж нашег посла.

Да се вратим мало уназад. Велико искуство с *Лејендама* дало је још један резултат, а то је учешће на постер сесији Ифлине конференције 2003. године, која се тада одржавала у Берлину. То ме доводи до теме коју желим да напоменем – стручних конференција.

Хвала Вам што сте начели то пишање које сам и сама желела да њоставим. Учествовали сте на Ифлиној конференцији 2017. године, и што са радом који сте излагали. Која је била тема вашеј рада? Учествовали сте на више конференција, како планаше на то искуство? Коју бисте конференцију посебно издвојили?

На Ифлиној конференцији 2017. године у Вроцлаву сам учествовала заједно с колегиницом Татјаном Брзуловић Станисављевић с радом „Accredited Seminars as an Example of Good Educational Practice: Program ‘Copyright in Library and Information Science’ of the University Library ‘Svetozar Marković’ in Belgrade”, а у оквиру сесије као поручене за нас *Models for Copyright Education in Information Literacy Programs – Copyright and Other Legal Matters with Information Literacy*. Излагале смо рад на панелу који је одржан пред скоро 50 учесника из неколико земаља и морам да се похвалим да смо заиста наишле на велико интересовање и позитивне реакције.

Ипак, Ифла је била за мене и поред тога драгоценост искуство, јер, иако сам учествовала на различитим конференцијама, ова је дефинитивно била највећа. И због још једног разлога: пошто сам радила као волонтер на конференцији, имала сам прилику да организацију и учеснике упознам много боље, инсајдерски и стекнем једно заиста ретко искуство. Пријавила сам се да будем волонтер, односно да помогнем у неким једноставним техничким облицима организације, из најпростијих разлога штедње, јер, када нам је прихваћен рад, намеравала сам да присуствујем конференцији, али и да, као стари синдикалац коме је стално на уму тежак материјални положај, избегнем високу котизацију коју би установа морала да плати. Било је сигурно неколико десетина волонтера, највише из саме Пољске, али и из других земаља, као и нас из Србије.

Да скратим, најозбиљније мислим да сваки библиотекар треба бар једном у току свог радног века да оде на овакву конференцију, јер је то нека врста библиотечких олимпијских игара због броја учесника и њихове шаролукости. Заиста дословце, окупљају се људи са свих континената; мислим да је то најбољи начин разумевања наше делатности уопште, њене распрострањености, незаменљивости, свеprisутности, а пошто је то била 83. конференција по реду, и њене дуговечности. Ако ико има сумњу у будућност овог посла, сигурно ће конференција ових димензија то развејати.

Учествовала сам и на другим конференцијама у земљи и иностранству, издвојила бих Инфорум у Прагу или Infuture у Загребу. На Инфоруму сам учествовала више пута, и та конференција, иако прилично обојена чешким

бојама, има јасан међународни карактер и веома је згодна за стицање првих искустава у конференцијском излагању. Захтевна је на специфичан начин, јер и учешће на постер сесији подразумева, поред постера, и кратку презентацију и рад у целини који постаје доступан онлајн.

Праћење конференција, као и писање стручних и научних радова, тражи не само одређено искуство и знање, већ и вештину да све оно што знамо квалитетно презентујемо. Изричити сам противник хиперпродукције, па сам тако и против обилажења сваке конференције, што посебно истичем као председник Матичне комисије, свесна да је објављивање и презентовање радова на конференцијама један од начина да се прикупе бодови за стицање звања. Ипак, сматрам да је неопходно бити присутан на једном броју оваквих догађаја који омогућавају да стекнемо јединствено искуство, али и да себе преиспитамо и упоредимо с другима. Понекад је учешће на конференцији готово неизбежно, као што је било наше у Вроцлаву, јер се тема сесије на којој смо излагале управо тичала едукације о ауторском праву. Могу само да пожелим колегама такве „срећне сусрете“ свакодневног искуства с темом међународне конференције.

Објављивали сте радове у стручним часописима као што су Инфо-тека, Библиотекар, Гласник Народне библиотеке, Савремена библиотека. Колико је вам је важна ова врста стручној рада?

Истина је да нисам превише објављивала, а као што сам напоменула, не волим хиперпродукцију нити објављивање по сваку цену. Ипак, потребно је да библиотекари бар у некој мери посвете своје време и труд публикаовању, јер то је начин да се савлада техника писања стручног рада и да се омогући другачије, критичко сагледавање онога што радимо. Не треба испустити из вида да је та активност нешто што се само по себи наметне уколико у свакодневни рад уносимо новине, другачији приступ, односно ако размишљамо о развоју и на било који начин искорачујемо из рутине. Овде бих додала и свој рецензентски рад у часописима као што су *Инфо-тека* или *Гласник Народне библиотеке Србије*, који чини само другу страну истог процеса.

Ово питање, међутим, мене више подсећа на моје ангажовање које није директно повезано с библиотечком делатношћу, али које се, како се испоставило, лако у њу уклапа. Реч је мом књижевнокритичком раду, којим се такође у мањој мери, али континуирано бавим још од 1994. године. Објављивала сам у часописима *Реч*, *Књижевни магазин*, *Београдски књижевни часопис*, *Поља*, *Кораци*. То је био мој начин да одржим неопходну везу с књижевношћу и да се окушам у том понекад незахвалном послу процене вредности текуће књижевне продукције. У периоду 2016/2017. у *Полицикином* „Културном додатку“ објављена је серија мојих текстова у оквиру циклуса „20 испод 40“, где су представљени млађи аутори с већ уочљивим

трагом у књижевном животу, али од којих се очекивало да ће своје највеће уметничке домете тек остварити.

Све ово помињем како бих објаснила зашто ми је било драго што ми се пружила прилика да ова два колосека мог рада – библиотечки и књижевнокритички, објединим у раду на успостављању портала *Српска књижевна критика*, видљивом на адреси kritika.unilib.rs. Наиме, желела сам да поставим систем на којем би књижевнокритички текстови могли да буду депоновани, доступни у отвореном приступу и претраживи у пуном тексту. Овај портал је настао кроз два пројекта подржана од стране Министарства културе и информисања за 2018. и 2019. годину: „Библиотечко-информациона делатност у функцији повећања видљивости, доступности и утицаја књижевнокритичке мисли у Србији“ и „Зачетници српске књижевне критике и изабрани критичари савременог доба: допринос библиотечко-информационе делатности откривању књижевнокритичке традиције до краја 19. века и презентација аутора 20. века“.

Пошто је систем успостављен и пошто је приказан иницијални корпус који садржи дела великана критике као што су Јован Скерлић, Исидора Секулић, Богдан и Павле Поповић, у наставку се ишло у два правца: према периоду пре Скерлића и текстовима 19. века, на једној страни, и према изабраним делима друге половине 20. века. Зашто је ова колекција текстова другачија од других? Најпре, реч је о, да тако кажемо, „правом“ репозиторијуму (под системом Islandora), дакле о систему намењеном дугорочном архивирању и њиховом описивању стандардизованом схемом метаподатака, с могућношћу окупљања у колекције и преносом у друге системе. Као и сваки репозиторијум, и овај омогућује депоновање и непубликованих радова, што нас доводи до онога што је посебно значајно: на портал *Критика* могу да постављају своје радове и рукописе сами књижевни критичари. Све што је до сада урађено само је темељ који пружа могућност за непрекидно употпуњавање ове збирке.

Дакле, *Критика*, колекција страних докторских дисертација, ретроспективни унос ових радова, све су то дугорочни, одрживи пројекти који, чак и ако застану у реализацији, лако и брзо могу да се активирају. Ово смаграм кључним у свом раду и генерално у раду библиотека: све што се ради треба да остави отворена врата за наставак, слично као што у нашим магацинима мора да постоји простор за стални прилив публикација. Овакво поређење говори у прилог ономе што ја увек истичем да је суштина нашег посла умногоме остала непромењена, а да ми само треба да препознамо нове облике његовог испољавања.

Када погледаште уназад, постоји ли нешто што бисте посебно издвојили, неко несвакидашње искуство у Библиотеци?

Малочас сам поменула магацине, а кад ме то питате, одмах ми искрсава сећање на 1996. годину када је у нашој Библиотеци било организовано велико пресељење читавог фонда у нове, тада још недовршене магацине. Пресељење је било нужно због изненадних радова на фасади зграде, те је, ради заштите фонда који се тада налазио у згради Библиотеке, морало да се прибегне овом подухвату. Изградња нових магацина започела је још 80-их година прошлог века. Као млади библиотекар, с тек једном годином искуства, дошла сам у прилику да, током тих 20-ак дана колико је пресељење трајало, буквално преко руку пренесем више од половине нашег фонда. Занимљиво, чак и током тог чисто физичког рада било је могуће уочити богатство књига које наша Библиотека крије (ово је можда права реч, јер неке публикације заиста представљају изненађење).

Тада сам дефинитивно избрисала све могуће предрасуде о овом послу, за који се обично мисли да је миран (сетим се оних гужви у каталогу и звоњаве телефона), чист (помислим на то како су нам изгледале рукавице после преношења неколико колица пуних књига) и статичан (падају ми на памет оне ужурбане припреме за слање пројеката, а потом рад на њима). Истина је да сам понекад имала више посла него што ми се допадало, чињеница је и да сам се сама нудила за учешће у неким догађајима, као што је била велика прослава седамдесетпетогодишњице од отварања Библиотеке која је уприличена 2001. године, или су се просто нека ангажовања сама по себи наметала, као што је дочек неких страних делегација, те разговор с њима и представљање Библиотеке итд.

Да ли ово делује обесхрабрујуће за младе људе који желе да раде у библиотеци? Шта бисте им прво рекли када би дошли да раде у оваквој установи. Какви су Ваши планови?

Можда баш то да се ослободе предубеђења и да помогну да се и у широј заједници сличне предрасуде разбију. Ипак, мислим да је најважније да млади људи разумеју библиотечки систем и да упознају све делове једног сложеног процеса. Тек када буду потпуно суверени у том домену, сами ће видети како се јављају идеје и отварају перспективе. Поред тога, желим им да не беже од посла и да се не затварају у уске оквире, ако не желе да им овај посао, чија се тежина не опажа у првом тренутку, постане мучан. Саветовала бих и да сарађују с колегама из других институција, али да не забораве ни оне из других одељења својих институција, чији домен рада треба да познају и разумеју, да се организују по потреби у интеродељенске тимове, како би могли да постигну специфичне циљеве. Чињеница да се чланови таквих тимова врло често по много чему разликују постаје небитна и неприметна пред интересом установе и делатности уопште. Укратко, да избегавају затварање у сваком смислу, и стручно и ментално, не плашећи се целоживотног учења и напредовања.

Како је рекао наш први управник Урош Џонић, у библиотеци увек има посла, и ништа није тачније од тога. Што се тиче планова, то су пре свега пројекти, национални и међународни, као и оснаживање и консолидовање подршке докторским студијама, за које се надам да ће добити формални, организациони оквир. У неким сегментима рада видим простор за унапређење пословања и надам се да ће се бар део тога остварити, али о томе – у наставку.

Разговор водила Марија Булатовић,
дипломирани библиотекар саветник
Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“
Београд, 2022.